

Krzysztof Tomaszewski*

Globalna polityka klimatyczna i religia – kazu Papieża Franciszka

Global Climate Policy and Religion – the Case of Pope Francis

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: klimat, środowisko, religia, papież Franciszek, katolicyzm

Key words: climate, environment, religion, Pope Francis, catholicism

Abstrakt: Kryzys klimatyczny oraz problemy ochrony środowiska są tematami, które pojawiają się współcześnie zarówno w sferze polityki, jak również religii. Skuteczne działanie w tym obszarze, w celu przeciwdziałania problemom globalnym, wymaga synchronizacji działań zarówno wspólnot politycznych, jak i religijnych. Chrześcijanie generują ponad połowę światowego PKB, choć stanowią jedynie 23 proc. populacji globalnej. Biorąc pod uwagę ten fakt, nie sposób nie dostrzec, jak znaczący jest wpływ chrześcijan na światową gospodarkę i politykę. Celem badawczym niniejszego artykułu jest analiza systemowa wzajemnych oddziaływań polityki i religii, na przykładzie wspólnoty wyznaniowej kierowanej przez Papieża Franciszka. Podjęte badanie służy weryfikacji następującej hipotezy: fuzja działań w wymiarze politycznym i religijnym przyczynia się do promocji celów środowiskowych i klimatycznych oraz wzrostu świadomości społecznej.

Abstract: The climate crisis and environmental problems are topics that arise today in both the political and religious spheres. Effective action in this area, in order to counter global problems, requires synchronization of the actions of both political and religious communities. Christians generate more than half of the world's GDP, although they account for only 23 percent of the global population. Given this fact, it is impossible not to see how significant the influence of Christians on the global economy and politics is. The

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6324-1827>; dr hab., prof. UW, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: k.tomaszewski3@uw.edu.pl.

research objective of this article is a systemic analysis of the interaction between politics and religion, using the example of the faith community led by Pope Francis. The study undertaken serves to verify the following hypothesis: the fusion of political and religious activities contributes to the promotion of environmental and climate goals and the growth of public awareness.

Wprowadzenie

Religia i polityka to dwie sfery ludzkiej egzystencji, które przenikają się od wieków. Koegzystencja tych obszarów wydaje się nieunikniona, bowiem złożoność natury ludzkiej, potrzeby duchowe oraz kwestie odpowiedniego zarządzania wspólnotą są wyzwaniem, które wymagają właściwego podejścia i odpowiednich sposobów zarządzania czy koordynacji.

W polityce, państwa czy szeroko pojęte wspólnoty polityczne stosują w tym zakresie metody legislacyjne, które pozwalają normować życie społeczne i wprowadzają odpowiedni ład społeczno-polityczny oraz gospodarczy¹. Wspólnota polityczna często potrzebuje inspiracji ideologicznej, aby nadać działaniom wymiar aksjologiczny. Pozwala to wzmocnić skuteczność różnych przedsięwzięć, bowiem nadaje im dodatkowego sensu. Dla obywateli, którzy są jednocześnie wiernymi danej religii, działania polityczne stają się bowiem kompatybilne z ich system wartości.

Współcześnie takim wyzwaniem, które może jednoczyć wspólnotę polityczną oraz religijną jest z pewnością ochrona środowiska naturalnego i przeciwdziałanie zmianom klimatu². Należałoby postawić – w tym miejscu – następującą hipotezę badawczą: fuzja działań w wymiarze politycznym i religijnym może przyczynić się do promocji celów środowiskowych i klimatycznych oraz wzrostu świadomości społecznej (wśród wyznawców danej religii). W konsekwencji rosną szanse na wzrost efektywności przedsięwzięć polityczno-gospodarczych na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu.

Celem badawczym niniejszego artykułu jest analiza systemowa wzajemnych oddziaływań polityki i religii, na przykładzie wspólnoty katolickiej za pontyfikatu Papieża Franciszka. Zgodnie z szacunkami Rocznika Statystyki Międzynarodowej z 2022 roku, katolicy na świecie stanowią 17 procent ludności i jest ich blisko 1,25 miliarda³. Według badań Międzynarodowego Fun-

¹ A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2011, s. 374–377.

² Por. T. Sporek, *Stosunek głównych religii do globalizacji i ich wizje przyszłościowe*, «Studia Europejskie» 2009, nr 2, s. 33–55.

³ Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 29.12.2022*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyki-miedzynarodowej-2022,10,10.html> (8.02.2024).

duszu Walutowego są oni drugą po wyznawcach judaizmu najzamożniejszą grupą wiernych na świecie z dochodem rządu 29 926 USD rocznie wg PPP, czyli 2494 USD miesięcznie (zob. tabela 1).

Tabela 1. Różnice w zamożności wiernych poszczególnych religii: PKB na głowę według parytetu siły nabywczej (PPP) – dane w USD

Religia	Subkategorie	2010	2022	2027 prog.	Zmiana proc. 2010–2022
Judaiści		38 474	61 702	73 657	60
Chrześcijanie	ogółem	21 309	29 057	34 856	36
	katolicy	20 792	29 926	35 957	44
	protestanci, ewangelicy, anglikanie, mormoni, Świadkowie Jehowy	23 957	29 853	35 733	25
	chrześcijanie prawosławni	14 958	23 354	27 967	56
Buddyści		13 870	24 853	32 775	79
Religie lokalne		8 544	19 263	26 947	125
Muzułmanie	ogółem	9 857	14 573	18 667	48
	muzułmanie sunnici	9 217	14 129	18 215	53
	muzułmanie szyici i inni mużulmanie	12 338	16 059	19 969	30
Hinduiści, sikhowie		4 439	8 845	12 780	99
Świat		13 916	21 653	27 551	56

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Frączyk, *Bogaty chryścijan ubywa, świat zapelniają biedni mużulmanie. Religijna mapa świata*, «Business Insider» (24.12.2022).

Szacunki wskazują również, że wszyscy chrześcijanie generują ponad połowę światowego PKB, choć stanowią jedynie 23 proc. populacji globalnej⁴. Biorąc pod uwagę te dane, nie sposób nie dostrzec, jak znaczący jest wpływ chrześcijan na światową gospodarkę i politykę. Występują oni bowiem w swoich krajach niejako w podwójnej roli: są zarówno wiernymi kościołów, ale również obywatelami swoich państw. Jeśli podążyc tropem tej podwójnej afiliacji, to z jednej strony mamy do czynienia z przywództwem politycz-

⁴ W tej kategorii mieszczą się również katolicy, mieszkający w 63 państwach określanych jako tzw. „chrześcijańskie z przewagą katolików”. W sumie są to 63 kraje, które wygenerowały w 2022 roku ponad 22 proc. światowego PKB (dane wg: Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Centralnej Agencji Wywiadu, Pew Research Institute, za: J. Frączyk, *Bogaty chryścijan ubywa, świat zapelniają biedni mużulmanie. Religijna mapa świata*, «Business Insider» 24.12.2022).

nym – w postaci rządów, a z drugiej – z przywództwem duchowym, w postaci zwierzchników poszczególnych kościołów.

To stwierdzenie ma kapitalne znaczenie w odniesieniu do analizy pontyfikatu Papieża Franciszka, jako głowy Kościoła Katolickiego. Ten duchowy przywódca stojący na czele ponad miliardowej populacji, może być kluczowym ogniwem w globalnej dyskusji na temat ochrony środowiska i klimatu⁵. W sytuacji, kiedy wielu polityków jedynie deklaruje działania w tym zakresie, bez rzeczywistych zobowiązań i prawdziwych inicjatyw, Papież może wzmacniać zaangażowanie społeczne w tym obszarze, może być *pontifex maximus* między światem wiary a polityki.

Stan badań

W odniesieniu do pierwszego aspektu niniejszego artykułu, należy wskazać, że polityka ochrony środowiska i kwestie klimatu stanowią współcześnie (tj. począwszy od drugiej połowy XX wieku) bardzo ważny nurt w badaniach społecznych. Naukowcy poruszają zarówno kwestie społeczne, polityczne, jak również gospodarcze związane z tą problematyką. Z jednej strony dominują diagnozy problemów, z drugiej literatura przedmiotu poszukuje sposobów na rozwiązanie problemów degradacji środowiska naturalnego, nadmiernej eksploatacji zasobów, wzrostu globalnej temperatury⁶, co przekłada się na szereg problemów, wśród których można wymienić m.in. migracje, klęski żywiołowe czy problem głodu⁷. Ten ostatni obecny jest zwłaszcza w państwach o stosunkowo niskim poziomie gospodarczym, które w szczególnie dotkliwy sposób odczuwają zmiany klimatu.

Drugi aspekt niniejszego tekstu, czyli pontyfikat Papieża Franciszka – jest również szeroko badany w nauce. Podobnie jak pozostałe pontyfikaty, także

⁵ Por. A. Giovagnoli, *Pope Francis: a new way of looking at the world*, «Journal of Modern Italian Studies» 2019, nr 24 (3), s. 456–467, DOI: <https://doi.org/10.1080/1354571X.2019.1605728>.

⁶ Por. W.J.W. Botzen, O. Deschenes, M. Sanders, *The Economic Impacts of Natural Disasters: A Review of Models and Empirical Studies*, «Review of Environmental Economics and Policy» 2020, nr 13 (22), s. 167–188, DOI: <https://doi.org/10.1093/reep/rez004>; R.S.J. Tol, *The Economic Impacts of Climate Change*, «Review of Environmental Economics and Policy» 2018, nr 12 (1), s. 4–25, DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.23.2.29>.

⁷ Por. C. Cattaneo et al., *Human migration in the era of climate change*, «Review of Environmental Economics and Policy» 2019, nr 13 (2), s. 189–206; K. Groszkowska, *Migracje klimatyczne*, «Infos: Buro Analiz Sejmowych» 2020, nr 12/278, s. 2–4; S. Opitz-Stapleton, Ch. Watson, R. Nadin, *Climate change, Migration and Displacement: the need for a risk-informed and coherent approach*, New York 2017.

i ten, podlega analizie z wielu perspektyw badawczych, zarówno przez teologów, religioznawców, historyków Kościoła, jak również przez socjologów⁸.

Prezentowany artykuł, poprzez wykorzystanie metody systemowej – z perspektywy nauki o polityce – zmierza do zaprezentowania działalności Papieża Franciszka w kontekście globalnych inicjatyw na rzecz ochrony klimatu i środowiska. Dotychczasowe studia w tym zakresie wskazują głównie encyklikę *Laudato si. W trosce o wspólny dom* (dalej jako: *Laudato si*)⁹. Dominuje zatem analiza problemów poruszanych przez Papieża w tym konkretnym dokumencie programowym¹⁰.

Nowe spojrzenie, które proponuje poniższy tekst polega na połączeniu perspektywy politycznej i religijnej w celu wykazania, iż synergia działań w obszarach: polityczno-gospodarczym oraz religijno-duchowym może mieć kapitalne znaczenie dla opisywanej tutaj problematyki.

Klimat i ochrona środowiska – jako zagadnienia polityczne o naturze globalnej

Współcześnie klimat i ochrona środowiska są zagadnieniami o pierwszorzędym znaczeniu politycznym, gospodarczym i społecznym. Tej problematyce poświęcane są zarówno liczne dokumenty oraz inicjatywy organizacji międzynarodowych o znaczeniu globalnym (np. ONZ – „Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030”¹¹, dalej jako: Agenda 2030), ale również organizacji regionalnych (np. Unia Europejska – „Europejski Zielony Ład”¹²), jak również spotkania przywódców państw w ramach różnorodnych formatów politycznych (np. Grupa G-7 czy Grupa G-20).

⁸ Zob. A. Rybicki, P. Mąkosza, R. Mazur, *Religious education and the concept of universal fraternity in the light of the encyclical Fratelli tutti of Pope Francis*, «Teaching Theology and Religion» 2023, nr 1, s. 1–14, DOI: <https://doi.org/10.1111/teth.12627>; S. Jaromi, *Franciszkańskie przesłanie „Laudato si”*, «Polonia Sacra» 2016, nr 20 (3), s. 67–80, DOI: <https://doi.org/10.15633/ps.1783>; W.P. Gregory, *Pope Francis’ Theology of Mission*, «International Review of Mission» 2022, nr 111 (2), s. 322–351, DOI: <https://doi.org/10.1111/irom.12434>.

⁹ Papież Franciszek, Encyklika: *Laudato si’*, 2015.

¹⁰ Por. Jaromi, *Franciszkańskie przesłanie...*; R. Maier, P. Monti, *Integral ecology as critical principle of environmental sustainability in the agri–food chain: Epistemological and ethical inputs from Laudato si’*, «Current Opinion in Environmental Science & Health» 2023, nr 31, 100415, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.coesh.2022.100415>.

¹¹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego, *Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, A/RES/70/1, <https://www.un.org.pl/agenda-2030-rezolucja> (8.02.2024).

¹² Komunikat Komisji Europejskiej, *Europejski Zielony Ład*, COM/2019/640.

Podobnie, silne zaangażowanie wykazują obywatele. Działając w ramach organizacji proekologicznych (np. Greenpeace, Młodzieżowy Strajk Klimatyczny) organizują różnorodne akcje lub happeningi, aby naciskać na rządy i państwa w kierunku podejmowania konkretnych działań lub ograniczania niekorzystnych dla środowiska inwestycji¹³ (np. w Polsce – realizacja obwodnicy Augustowa w Dolinie Rospudy). Nie mniej istotne, choć nie tak spektakularne, są również akcje organizowane na rzecz klimatu i środowiska w mediach społecznościowych. To z pewnością buduje wspólnotę wartości ludzi, dla których nie jest obojętne, co dzieje się z Planetą oraz ich małą ojczyzną¹⁴.

Badania opinii publicznej – zrealizowane w państwach UE – pokazują wyraźnie, że jedną z kluczowych kwestii dla ankietowanych Europejczyków są kwestie klimatu oraz środowiska naturalnego (zob. wykres 1). Opublikowany w styczniu 2022 roku sondaż Eurobarometru wykazał, że 91% osób w wieku 15–24 lat uważa, że zwalczenie zmiany klimatu może pomóc poprawić ich własne zdrowie i samopoczucie. Z tą tezą zgodziło się również 84% osób w wieku 55 lat i starszych. Prawie co drugi Europejczyk (49%) postrzegał zmianę klimatu jako największe wyzwanie dla przyszłości Europy¹⁵.

Wykres 1. Globalne wyzwania dla przyszłości Unii Europejskiej

Które z następujących kwestii Pana(i) zdaniem stanowią główne globalne wyzwania dla przyszłości UE? (maksymalnie 3 odpowiedzi) (dane w proc.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurobarometr «Przyszłość Europy» 2021, nr 517.

¹³ Por. S. Medoń, *Młodzi aktywiści wobec kontrowersji klimatyczno–energetycznych. Przykład Młodzieżowego Strajku Klimatycznego w Polsce*, «Miscellanea Anthropologica et Sociologica» 2020, nr 21 (4), s. 55–76.

¹⁴ Por. K. Tomaszewski, A. Sekściński, *Odnawialne źródła energii – perspektywa lokalna i regionalna*, «Rynek energii» 2020, nr 4 (149), s. 10–19.

¹⁵ Eurobarometr «Przyszłość Europy» 2021, nr 517.

Ta świadomość i postawy zaangażowania w sprawy klimatu i środowiska kształtowały się powoli, aczkolwiek konsekwentnie, na przełomie ostatniego stulecia. Wiek XX okazał się dla społeczności globalnej dużym wyzwaniem. Pierwsza połowa była naznaczona kryzysem gospodarczym, a potem dwiema wojnami światowymi. Po ich zakończeniu nastąpiła faza odbudowy gospodarek narodowych i gwałtownego przyspieszenia. To wszystko przyczyniło się jednak do nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych, jak również przyspieszyło zanieczyszczenie środowiska¹⁶. Niekorzystne zmiany zostały dostrzeżone przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Poświęcona tej problematyce, tzw. konferencja sztokholmska ONZ obradowała w dniach 5–16 czerwca 1972 roku pod hasłem: „Mamy tylko jedną ziemię”. Ochrona środowiska została uznana za podstawową funkcję państwa. Pojawił się wówczas także termin „polityka ochrony środowiska”. Na zakończenie konferencji 16 czerwca 1972 roku przyjęto Deklarację Narodów Zjednoczonych w sprawie naturalnego środowiska człowieka¹⁷ (tzw. Deklaracja Sztokholmska). Zapisano w niej między innymi, że „człowiek ma podstawowe prawo do wolności, równości i odpowiednich warunków życia w środowisku takim, które pozwalałoby na przyzwoite życie w dobrobycie. Człowiek ponosi poważną odpowiedzialność za ochronę i poprawę środowiska naturalnego dla obecnych i przyszłych pokoleń”. Deklaracja wskazywała również na konieczność ograniczania wpływu człowieka na zasoby Ziemi: na powietrze, wodę, glebę, florę i faunę, na szczególną odpowiedzialność za ochronę i mądre zarządzanie pozostałościami dzikiej zwierzyny i miejsc, w których ona przebywa, na konieczność odpowiedzialnego i sprawiedliwego użytkowania zasobów nieodnawialnych, zapobiegając ich wyczerpaniu.

ONZ nie zaprzestała swojej aktywności na rzecz klimatu i środowiska. Po dwudziestu latach, w dniach 3–14 czerwca 1992 roku odbyła się w Rio de Janeiro kolejna konferencja poświęcona tej problematyce. W ramach tego spotkania, określanego mianem „Szczytu Ziemi 1992”, przyjęto Ramową Konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu¹⁸. Określiła ona założenia międzynarodowej współpracy dotyczącej ograniczenia emisji gazów cieplarnianych odpowiedzialnych za zjawisko globalnego ocieplenia. Choć pierwotnie nie zawierała ona żadnych wiążących nakazów dotyczących ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, to z czasem ustanowiono odpowiednie

---

¹⁶ Por. M. Pietraś, *Międzynarodowy reżim zmian klimatu*, Toruń 2011, s. 10–14.

¹⁷ Deklaracja Narodów Zjednoczonych w sprawie naturalnego środowiska człowieka z dnia 16 czerwca 1972, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/dunche_ph_e.pdf (8.02.2024).

¹⁸ Konwencja została podpisana 9 maja 1992, weszła w życie 21 marca 1994 roku. Stronami jest 197 państw.

protokoły wprowadzające limity emisji, w tym najbardziej znany – Protokół z Kioto z 1997 roku.

Kolejnym kluczowym krokiem w działaniach ONZ – w omawianej materii – jest Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego o nazwie: „Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” przyjęta 25 września 2015 roku¹⁹. W dokumencie określono cele zrównoważonego rozwoju i wyznaczono związane z nimi zadania. Problematyka rezolucji obejmuje pięć głównych obszarów: ludzi, planetę, dobrobyt, pokój oraz partnerstwo. Realizacja tych celów odnosi się do wielu obszarów kluczowych, takich jak: ubóstwo, głód, zdrowie, edukacja, równość płci, zmiany klimatu, zrównoważony rozwój, pokój, sprawiedliwość społeczna.

Aktywność ONZ z całą pewnością przyczyniła do wzrostu świadomości – w skali globalnej – w zakresie kwestii ochrony klimatu i środowiska naturalnego. Tematyka ta została podniesiona do rangi kluczowej funkcji państwa. Problemy zostały zdefiniowane i nazwane po imieniu. Wyznaczono odpowiednie cele do realizacji, ustanowiono mechanizmy współpracy, jak również platformy niezbędne do prowadzenia międzynarodowego dialogu (np. *Conferences of Parties* – czyli COP w ramach ONZ).

Znaczenie klimatu i ochrony środowiska dla pontyfikatu Papieża Franciszka

Każdy z pontyfikatów dotychczasowych papieży ma jakieś znaki szczególne, motywy przewodnie. Są one refleksem spraw, z którymi konfrontuje się świat, społeczeństwo oraz wierni. Wydaje się, że nigdy wcześniej kwestie środowiska i ochrony klimatu nie były tak ważne, jak współcześnie. Dlatego też Papież Franciszek – od początku swojego pontyfikatu – aktywnie włączył się w działania w tym zakresie²⁰. Docenił jednocześnie zaangażowanie w tę problematykę podejmowane przez swoich kanonizowanych poprzedników: Jana XXIII, Pawła VI, Jana Pawła II, jak też zmarłego w grudniu 2022 roku – Papieża Benedykta XVI²¹.

¹⁹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego, *Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, A/RES/70/1.

²⁰ Zob. N. Elmallakh, Q. Wodon, *Our Common Home: Climate Shocks, Educational Outcomes, and Education for Sustainable Development in Africa*, «The Review of Faith & International Affairs» 2023, nr 21 (1), s. 96–104, DOI: <https://doi.org/10.1080/15570274.2023.2179806>.

²¹ Papież Franciszek, *Laudato si'*. Szerzej na temat zaangażowania papieży w ochronę środowiska: P.A. Blanco, *Laudato si: care for creation at the center of a new social issue*, «Journal of Religious Ethics» 2018, nr 46 (3), s. 425–440, DOI: <https://doi.org/10.1111/jore.12225>.

Ta aktywność kolejnych papieży, sprawujących pontyfikaty w drugiej połowie XX wieku oraz w XXI wieku wyraźnie pokazuje, że sprawy klimatu i środowiska naturalnego były podejmowane w Kościele niemalże równolegle do aktywności realizowanych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Taka zbieżność wskazuje na pełną synergię narracji w wymiarze religijno-duchowym (podejmowanej przez kolejnych hierarchów Kościoła) oraz w wymiarze społeczno-politycznym i ekonomicznym (podejmowanej przez ONZ).

Analizując aktywność Papieża Franciszka w obszarze ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, należałoby wyróżnić dwie płaszczyzny synergiczne aktywności: polityczną, właściwą dla głowy Państwa-Miasta Watykanu²² oraz religijno-duchową właściwą dla zwierzchnika Kościoła Katolickiego. Na potrzeby niniejszego tekstu płaszczyzny te zostały rozdzielone, aby lepiej zobrazować wielowymiarowy charakter działań Papieża w omawianym zakresie. Obszerny dorobek publikacyjny, jak również duża aktywność publiczna Franciszka w czasie całego pontyfikatu byłyby trudne do zaprezentowania i szczegółowej analizy. Dlatego też, wykorzystując podejście strukturalne, wybrane zostaną najważniejsze zagadnienia i problemy, które korelują z celami badawczymi niniejszego tekstu oraz pozwolą na weryfikację hipotezy centralnej.

Wymiar polityczny

Wymiar polityczny obejmuje zaangażowanie Papieża Franciszka w globalne sprawy zarówno poprzez aktywność na forum organizacji międzynarodowych, jak również relacje wielostronne, między Państwem Kościelnym a innymi państwami. W ramach tego wymiaru Papież Franciszek jawi się przede wszystkim jako aktywny uczestnik dialogu międzynarodowego, który porusza tematy ważne i aktualne²³. Mówi o nich w sposób konkretny i merytoryczny, wskazując przy tym pożądane kierunki działania, które powinny być podjęte przez międzynarodową wspólnotę państw.

Analizując aktywność Papieża Franciszka w wymiarze politycznym, należałoby wskazać – przede wszystkim – kilka następujących kwestii.

Po pierwsze: deklaracja programowa – w kierunku ekologii integralnej. Papież nie startuje w wyborach, nie prezentuje swoich postulatów politycznych przez

²² Por. P. Łaski, K. Słotwińska, *Stolica Apostolska a Państwo-Miasta Watykan. Kilka uwag o wspólnej podmiotowości prawnomiędzynarodowej*, «Kościół i Prawo» 2021, nr 1, s. 57–68, DOI: <https://doi.org/10.18290/kip21101-4>.

²³ Por. C.G.J. Osorio, *Poder y liderazgo en el papa Francisco*, «Perseitas» 2019, nr 7 (1), s. 98–124, DOI: <https://doi.org/10.21501/23461780.3156>.

objęciem urzędu, aby zyskać zwolenników i zdobyć niezbędne głosy wyborcze. O jego priorytetach świat dowiaduje się za pośrednictwem specjalnych orędowników, które przybierają formalną postać encykliki. Z punktu widzenia środowiska i klimatu za kluczową – z pewnością – należy uznać encyklikę *Laudato si* opublikowaną w 2015²⁴.

Jej wyjątkowy charakter – w kontekście omawianej problematyki – nie polega bynajmniej na tym, że Papież częściowo odniósł się do spraw klimatu i środowiska, bo tym zajmowali się również jego poprzednicy w XX i XXI wieku²⁵. Szczególny charakter tego dokumentu wynika z faktu, że cały tekst encykliki został poświęcony tej tematyce – w sumie sześć pełnych rozdziałów. Odnajdujemy tam zarówno diagnozę obecnych problemów związanych ze środowiskiem naturalnym (m.in. kwestie zanieczyszczenia środowiska, utraty bioróżnorodności, zmian klimatycznych, deficytu wody i nierówności społecznych), ale także wskazanie na tzw. „ludzki pierwiastek kryzysu ekologicznego”. Papież omawia tendencje społeczne i ideologie, które przyczyniły się do powstania problemów ekologicznych, wśród których wymienić należy m.in. bezrefleksyjne korzystanie z technologii, manipulowanie i kontrolowanie natury, postrzeganie ludzi jako oddzielnych od środowiska, teorie ekonomiczne o ograniczonym spektrum przedmiotowym oraz relatywizm moralny.

Ważnym elementem encykliki jest wskazanie szerszej wizji działań, przedstawionej jako „ekologia integralna”²⁶. Papież uznaje, że ludzie są częścią szerszego świata i wzywa do „poszukiwania rozwiązań integralnych, uwzględniających interakcje systemów przyrodniczych (...) z systemami społecznymi”. Ekologia integralna poszerza dominujący w nauce o ekologii paradygmat o etyczne i duchowe wymiary tego, jak ludzie powinni postępować w stosunku do siebie nawzajem i do świata przyrody, czerpiąc przy tym z własnej kultury, rodziny, wspólnoty, cnót, religii i szacunku dla wspólnego dobra. Nie bez znaczenia jest fakt, iż Papież nie zatrzymuje się na ogólnych kwestiach światopoglądowych, ale proponuje konkretne wytyczne i działania. Wzywa on do zawierania międzynarodowych porozumień w celu ochrony środowiska i pomocy krajom o niskich dochodach, do tworzenia nowych polityk krajowych i lokalnych, do podejmowania decyzji w sposób przejrzysty i inkluzywny, a także do budowania gospodarki służącej dobru wszystkich. Papież nie zapomina również o kwestii edukacji, która ma kluczowe znaczenie dla budowania świadomości społecznej oraz kształtowania odpowiednich postaw, które nazywa „duchowością ekologiczną”. Zachęca – w tym kontekście – do przyjęcia stylu życia, odrzucającego konsumpcjonizm, na rzecz ponadczasowych i trwa-

²⁴ Por. Jaromi, *Franciszkańskie przesłanie...*, s. 67–80.

²⁵ Por. P.A. Blanco, *Laudato si:...*, s. 425–440.

²⁶ Papież Franciszek, Encyklika: *Laudato si*.

łych wartości. Wzywa do propagowania odpowiednich postaw obywatelskich i „ekologicznego nawrócenia”²⁷. Ten ostatni element ma prowadzić m.in. bardziej harmonijnego współżycia człowieka z innymi ludźmi i światem przyrody.

Encyklika *Laudato si* stanowi wyraz kompleksowego i programowego podejścia Papieża do zagadnień klimatu i środowiska. Echa tego dokumentu pojawiają się w wielu wystąpieniach i konferencjach Franciszka²⁸. Świadczy to o jego głębokim przekonaniu i zaangażowaniu w problematykę. Encyklika nie stała się jednorazowym orędziem, o którym można zapomnieć w momencie, kiedy wydana została kolejna. Systematyczne i konsekwentne akcentowanie spraw środowiska i klimatu podczas wielu wystąpień publicznych stały się – bez wątpienia – znakiem rozpoznawczym pontyfikatu Papieża Franciszka.

Po drugie – nawyki papieża: w kierunku prostoty i skromności, dla dobra środowiska. Papież, jak mało który szef państwa, zdaje się pamiętać maksymę łacińską: *verba docent, exempla trahunt*. Swoją postawą i życiem daje przykład zachowań proekologicznych, z pełną świadomością troszczy się o środowisko²⁹. Znane są jego nietypowe – jak na głowę państwa – preferencje jeśli chodzi o wybór środków transportu. Nie stroni od korzystania ze środków komunikacji publicznej (autobus, tramwaj)³⁰, a jako papamobile (oficjalne pojazdy w służbie głowy państwa) wykorzystuje samochody małe³¹, o niskim spalaniu i niewielkim śladzie węglowym (np. fiat 500, VW Golf, czy Ducia Duster). Znany jest również z przywiązania do prostoty w stroju i wyborze podstawowych akcesoriów codziennego użytku (np. obuwie).

Ta ascetyczna postawa Papieża, zdaje się bezpośrednio korespondować z wartościami życiowymi patrona tego pontyfikatu Św. Franciszka z Asyżu. Prostota, oszczędność, skromność – to przesłanie, z którym Franciszek występuje wobec wiernych i jest w nim szczególnie wiarygodny. Jego działania nie przybierają bowiem formuły spektakularnego PR-u obliczonego na zwiększanie zasięgów w mediach społecznościowych (choć *de facto* oddziaływanie papieża w tym zakresie jest bardzo duże – przykładem jest chociażby powszechne

²⁷ Tamże.

²⁸ Por. Molina – Pérez-Garrido, „Laudato si and its influence”, 100726.

²⁹ Por. P. Sztompka, *Autentyczność przekazu w komunikacji międzyludzkiej: sekret papieża Franciszka*, [w:] W. Misztal, R. Nęcek, M. Radej (red.), *Papież Franciszek i współczesność: z refleksji nad fenomenem komunikowania się*, Kraków 2018, s. 59–70.

³⁰ Tego rodzaju transport był wykorzystywany przez Papieża w marę jego możliwości zdrowotnych, także podczas pielgrzymek zagranicznych (np. do Polski – w Krakowie w dn. 28.07.2016 przejechał tramwajem z rezydencji biskupów krakowskich przy ul. Franciszkańskiej na Błonia).

³¹ Zgodnie z klasyfikacją rynku motoryzacyjnego dla Europy są to pojazdy zaliczane do podstawowych segmentów: segm. A – Fiat 500, segm. C – VW Golf, segm. Crossover – Dacia Duster i niemieszczące się w kategorii tzw. marek premium.

wykorzystanie jego wizerunku w obrazach kreowanych przez sztuczną inteligencję), czy sukces wyborczy, ale stanowią wartościowy przykład wzmacniającego globalny proekologiczny przekaz płynący ze Stolicy Apostolskiej. Papież Franciszek staje się *volens volens* ikoną współczesnej kultury masowej.

Po trzecie – *aktywność na forach międzynarodowych*. Publikacja encykliki poświęconej środowisku naturalnemu i klimatowi nie była jednorazowym aktem, czy manifestacją Franciszka. Ta tematyka jest stale obecna w jego wystąpieniach podczas oficjalnych spotkań w ramach różnych formatów. Jednym z kluczowych – pod tym względem – momentów pontyfikatu wydaje się rok 2015. Odznaczył się on wieloma inicjatywami, które Papież podejmował realizując swoją misję jako wytrawny dyplomata. Jest jednym z niewielu zwierzchników Kościoła katolickiego, który przemawiał na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ oraz w Kongresie USA.

We wrześniu 2015 roku odbyła się pielgrzymka papieska do tego kraju. Od początku pobytu Franciszek podkreślał konieczność walki z postępującymi zmianami klimatu. Kwestie ochrony środowiska były jednym z kluczowych tematów wizyt w Białym Domu, Kongresie USA³² oraz podczas przemówienia wygłoszonego na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

W trakcie spotkania z prezydentem Barackiem Obamą papież zaznaczył, że żyjemy w „krytycznym momencie historii”, a „zmiany klimatyczne są problemem, którego nie można zostawić następnemu pokoleniu”. Podczas przemówienia na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ Papież skierował do zgromadzonych ważne słowa o potrzebie holistycznego podejścia do kwestii środowiska, ubóstwa, wykluczenia społecznego i zmianie podejścia odnośnie dalszego rozwoju na bardziej zrównoważony i odpowiedzialny³³. Papież podkreślił przy tym, że ludzie powinni kierować się prawem moralnym, etyką, a także pojęciem dobra wspólnego³⁴.

Aktywność dyplomatyczna Papieża odbywała się również na forum europejskim. We wrześniu 2015 roku, Papież zorganizował w Watykanie spotkanie ministrów środowiska i klimatu Unii Europejskiej. W trakcie audiencji papież wezwał obecnych tam przedstawicieli rządów do jeszcze bardziej wytężonej pracy w celu realizacji strategii zwalczania degradacji środowiska

³² Papież Franciszek, *Przemówienie podczas wspólnej sesji Kongresu Stanów Zjednoczonych*, 24.09.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150924_usa-us-congress.html (8.02.2024).

³³ Papież Franciszek, *Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami Organizacji Narodów Zjednoczonych*, 25.09.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html (8.02.2024).

³⁴ Tamże.

i ubóstwa³⁵. Spotkanie to poprzedzało szczyt klimatyczny COP 21, który był zaplanowany w Paryżu w dniach 30 listopada 2015–12 grudnia 2015.

Podczas tego szczytu doszło do podpisania tzw. Porozumienia Paryskiego w sprawie klimatu³⁶. Weszło ono w życie 4 listopada 2016 roku, gdy spełniony został warunek jego ratyfikacji, przez co najmniej 55 państw odpowiedzialnych za co najmniej 55% globalnych emisji gazów cieplarnianych. Porozumienie ratyfikowały wszystkie państwa UE³⁷.

Można to porozumienie uznać oczywiście za sukces wspólnoty międzynarodowej, czy nazwać je kamieniem milowym. Nie zmienia to jednak faktu, że działania na rzecz klimatu wymagają – przede wszystkim – systematycznej pracy organicznej. Rozumie to doskonale Papież Franciszek, który za każdym razem podkreśla, że kryzys ekologiczny oznacza potrzebę konkretnych działań.

Podczas swojego wystąpienia na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie, przy okazji inauguracji cyklu studiów na temat ochrony środowiska naturalnego, w październiku 2021 roku, apelował do zgromadzonych, że należy ratować środowisko naturalne przed „nikczemnymi działaniami”, także politycznymi. Wskazywał konieczność zmiany kursu, bo życie na Ziemi jest zagrożone. Wskazał, że wszyscy powinni być świadomi faktu, że „zło, jakie wyrządzamy planecie nie ogranicza się już do szkód zadanych klimatowi, wodzie i glebie, ale zagraża ono już samemu życiu na ziemi”. „W obliczu tego nie wystarczy powtarzanie deklaracji zasad, które sprawiają, że czujemy się dobrze”. Papież wyraził przekonanie, że złożoność kryzysu ekologicznego wymaga „odpowiedzialności, konkretnych działań i kompetencji”. Podkreślił ponadto, iż trzeba „strzec naszego wspólnego domu, chronić go przed nikczemnymi działaniami, inspirowanymi przez politykę, ekonomię, kształtowanie postaw związanych z natychmiastowym rezultatem z korzyścią dla nielicznych”. „Być może jest tak dlatego, że powiązaliśmy te cele tylko ze związkiem: powód – skutek, na przykład w imię wydajności, zapominając, że nie ma ekologii bez odpowiedniej antropologii. Bez prawdziwej integralnej ekologii będziemy mieli nowy brak

³⁵ Papież Franciszek, *Przemówienie do ministrów środowiska Unii Europejskiej*, 16.09.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150916_ministri-ambiente-unione-europea.html (8.02.2024).

³⁶ Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Porozumienie Paryskie 2015*, https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (8.02.2024).

³⁷ W ten sposób położono ważne fundamenty do dalszych działań na rzecz ochrony środowiska, zarówno w skali globalnej, jak również – w szczególności – w Unii Europejskiej. Ta ostatnia organizacja przyjęła w 2019 roku specjalną strategię działania, tzw. Europejski Zielony Ład. Założono w niej dochodzenie do pełnej neutralności klimatycznej państw członkowskich w perspektywie do roku 2050. Zob. S. Mrozowska, J.A. Wendt, K. Tomaszewski, *The Challenges of Poland's Energy Transition*, «Energies» 2021, nr 14 (23), s. 8165, DOI: <https://doi.org/10.3390/en14238165>.

równowagi, który nie tylko nie rozwiąże problemów, ale doda następne” – ostrzegł Franciszek³⁸. Jego zdaniem konieczne jest „poświęcenie, zaangażowanie, przejrzystość i prawość w dokonywaniu wyborów”³⁹.

W oficjalnych wywiadach, czy przesłaniach Papież również nie zapomina o kwestiach środowiskowych. Wypowiadając się na wideokonferencji z okazji Dnia Ziemi 22 kwietnia 2021 roku, skomentował kwestie pandemii COVID w kontekście środowiska i klimatu. Wskazał, że „pandemia pokazała nam, co dzieje się, kiedy świat się zatrzyma, kiedy zrobi pauzę choćby na kilka miesięcy i jaki ma to wpływ na przyrodę i zmiany klimatyczne. (...) Dotyczy to nas wszystkich, choć na różne sposoby. Uczy nas to, co musimy zrobić, aby stworzyć sprawiedliwy, równy i bezpieczny dla środowiska świat. Krótko mówiąc, pandemia Covid nauczyła nas współzależności, dzielenia się ziemią. A obie globalne katastrofy, Covid i klimatyczna, pokazują, że nie mamy już czasu, nie możemy czekać. Teraz jest czas na działanie, jesteśmy w punkcie krytycznym”. Papież dodał, iż „przeciwności, których doświadczamy w związku z pandemią i które już odczuwamy w związku ze zmianami klimatycznymi, muszą nas pobudzić, muszą nas skłonić do innowacji, do wynalazczości, do poszukiwania nowych ścieżek. Z kryzysu nigdy nie wychodzimy tacy sami, wychodzimy z niego lepsi lub gorsi. To jest wyzwanie, ale jeśli nie wyjdziemy z niego lepsi, to wejdziemy na drogą autodestrukcji”⁴⁰. W swoim przemówieniu Papież zwrócił się również do światowych przywódców, aby „postępowali w sposób odważny i sprawiedliwy, a także, by zawsze mówili ludziom prawdę. Ludzie muszą bowiem wiedzieć, jak ustrzec świat przed zniszczeniem, które bardzo często sami wywołujemy”⁴¹.

Do obszaru międzynarodowej działalności Papieża Franciszka należy również zaliczyć jego aktywność na rzecz przekształcania światowego ładu społeczno-gospodarczego. W obliczu kryzysu ekonomicznego i ekologicznego Papież Franciszek wezwał młodych przedsiębiorców i ekonomistów z całego świata do budowania nowej ekonomii. Na zaproszenie Papieża odpowiedziało

³⁸ Papież Franciszek, *Przemówienie na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie*, 07.10.2021, <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2021/october/documents/20211007-istituzione-ciclostudi.html> (8.02.2024).

³⁹ S. Wysocka, *Papież: kryzys ekologiczny wymaga konkretnych działań*, PAP 07.10.2021, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C965345%2Cpapiez-kryzys-ekologiczny-wymaga-konkretnych-dzialan.html> (8.02.2024).

⁴⁰ Vatican News „Papież: widzieliśmy, co się stało z naturą, kiedy świat się zatrzymał”, 23.04.2021, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2021-04/papiez-widzielismy-co-sie-stalo-z-natura.html> (8.02.2024).

⁴¹ Tamże oraz por. V.M. Pérez-Martínez, *The message of Pope Francis in time of pandemic: Engagement and sentiment on Twitter*, «Church, Communication and Culture» 2021, nr 7 (1), s. 196–219, DOI: <https://doi.org/10.1080/23753234.2022.2040372>.

ponad dwa tysiące młodych liderów nowej ekonomii i społeczeństwa obywatelskiego z 45 krajów świata i najważniejsi współcześni ekonomiści. W ten sposób powstała „Ekonomia Franciszka” – czyli międzynarodowa sieć wydarzeń, której celem jest tworzenie produktywnych i praktycznych rozwiązań w duchu ekonomii, która opowiada się po stronie życia a nie zabijania.

Na spotkaniu z tego cyklu, które odbyło się w Asyżu we wrześniu 2022, Franciszek wskazał, że młodzi są „powołani, aby stać się twórcami i budowniczymi wspólnego domu, który popada w ruinę”. Nowa ekonomia, inspirowana przez Franciszka z Asyżu, może i powinna być dziś ekonomią przyjazną dla ziemi i ekonomią pokoju. Chodzi o przekształcenie ekonomii, która zabija w ekonomię życia, we wszystkich jego wymiarach – wyjaśnił Papież. Ekonomia ta „wyraża się dziś w nowej wizji środowiska i ziemi”. Potrzebna jest konwersja ekologiczna. Nie wystarczy dokonać makijażu, musimy się zastanowić nad modelem rozwoju. Sytuacja jest tego rodzaju, że nie możemy jedynie czekać na kolejny międzynarodowy szczyt: ziemia płonie dzisiaj i to właśnie dzisiaj musimy dokonać zmian, na wszystkich szczeblach – wezwał Franciszek. Przestrzegł przy tym, że mówiąc o transformacji ekologicznej, nie możemy pozostać „w paradygmacie gospodarczym XX wieku, który spustoszył zasoby naturalne i ziemię”⁴².

Reasumując, Papież Franciszek, jako szef państwa i jednocześnie zwierzchnik Kościoła Katolickiego jest bardzo sprawnym dyplomatą, zaangażowanym aktywistą i promotorem globalnych działań na rzecz środowiska. Swoje działania realizuje systemowo i na wielu płaszczyznach. Piętnuje mocno relatywizm deklaracji politycznych i pozorowane akcje, które nie prowadzą do rzeczywistych efektów.

Wymiar religijno-duchowy

Wymiar religijno-duchowy aktywności prośrodowiskowej i klimatycznej Papieża Franciszka odnosi się do sfery jego nauczania względem wiernych i postawy wobec doktryny chrześcijańskiej. Jest to obszar szczególnie istotny dla katolików, którzy poprzez sferę duchowości dążą do zbawienia. Z tej duchowości powinny wynikać określone działania i przedsięwzięcia, które katolicy mogą podejmować na rzecz klimatu i środowiska.

Po pierwsze – działalność programowa. Podobnie, jak dla sfery polityki kluczowe znaczenie miała encyklika *Laudato si*, tak samo dla sfery duchowej

---

⁴² KAI, *Papież Franciszek na spotkaniu „Ekonomia Franciszka” w Asyżu*, <https://misyjne.pl/papiez-franciszek-na-spotkaniu-ekonomia-franciszka-w-asyzu-galeria/> (8.02.2024).

pozostaje ona programem nauczania Papieża Franciszka adresowanym do wiernych. Kluczowe jest bowiem to, aby wierni dostrzegali korelację między problemami środowiska i klimatu a wiarą⁴³. W ten sposób Franciszek buduje niejako pomost łączący duchowość ze świadomością ekologiczną⁴⁴.

W dokumencie *Laudato si* Papież wskazuje na kroki, jakie każdy może podjąć z myślą o tzw. nawróceniu ekologicznym, czyli na modlitwę i kontemplację, uczenie się o środowisku naturalnym, przestrzeganie dnia odpoczynku oraz odchodzenie od materializmu związanego z kulturą konsumpcyjną. Nawet krok tak prosty jak dziękczynienie podczas posiłku – w opinii Papieża – może przypominać wiernym o ekologii integralnej i relacji z naturą⁴⁵.

Jednocześnie, Papież ma świadomość, że problemy środowiskowe przekraczają możliwości pojedynczych jednostek i dotyczą raczej całych systemów polityczno-gospodarczych⁴⁶. Decyzje i działania związane z ochroną klimatu, dostępnością odnawialnych źródeł energii, czy zrównoważonych praktyk leżą po stronie rządów oraz wielkich korporacji transnarodowych. Stąd podkreślenie znaczenia osobistego zaangażowania ludzi wiary w politykę i wskazanie na potrzebę strategicznej pracy na rzecz pozytywnych zmian. Niektóre z tych działań mogą się odbywać na poziomie lokalnym poprzez tworzenie kooperatyw energii odnawialnej i podobnych inicjatyw (LS 179). Inna forma aktywności może być realizowana za pośrednictwem organizacji pozarządowych, takich jak Ruch *Laudato si*. Co więcej, encyklika wzywa katolików do wkroczenia na arenę polityki krajowej i międzynarodowej, przeciwstawiając się czynnikom skłaniającym przywódców do stawiania na pierwszym miejscu krótkoterminowych korzyści, a zamiast tego opowiadając się za polityką, która wspiera osoby pokrzywdzone i promuje długoterminowe dobro wspólne⁴⁷.

*Po drugie – aktywność w sferze Katechizmu*⁴⁸. Podczas spotkania Synodu Amazońskiego w październiku 2019 roku, zgromadzeni tam biskupi przyjęli dokument końcowy⁴⁹, który w wielu aspektach odnosił się do kwestii

⁴³ Por. J.J. Pawlik, *Religia przeżywana*, «Roczniki Teologiczne» 2019, nr 9, s. 79–91, DOI: <http://dx.do.org/10.18290/rt.2019.66>.

⁴⁴ Ch. Rice, *Najlepsze podsumowanie encykliki Laudato si*, «Laudato si Movement» 15.06.2022, <https://laudatosimovement.org/news/najlepsze-podsumowanie-laudato-si/> (8.02.2024).

⁴⁵ Papież Franciszek, Encyklika: *Laudato si'*...

⁴⁶ Por. A.J. Konigsburg, *Religious Pluralism: Transforming Society Using New Concepts of Evangelization and Dialogue*, «Religions» 2023, nr 14 (1), s. 80, DOI: <https://doi.org/10.3390/rel14010080>.

⁴⁷ Papież Franciszek, Encyklika: *Laudato si'*...

⁴⁸ W. Bar, *Ekobójstwo i grzech ekologiczny: dwa terminy – dwa porządki – wspólna sprawa*, «Studia Prawnicze KUL» 2020, nr 2 (82), s. 33–58, DOI: <https://doi.org/10.31743/sp.5808>.

⁴⁹ Dokument końcowy Zgromadzenia Specjalnego Synodu Biskupów dla regionów Panamazońskich, *Amazonia: nowe drogi dla Kościoła i ekologii integralnej*, 6–27.10.2019,

ekologii i ochrony środowiska⁵⁰. Papież Franciszek zainspirowany tym dokumentem podjął działania na rzecz wpisania tzw. „grzechu ekologicznego” do Katechizmu. Przyjął, iż jest to każde „działanie lub zaniedbanie przeciwko Bogu, przeciwko bliźniemu, przeciwko społecznościom i środowisku. Jest to grzech przeciwko przyszłym pokoleniom i przejawia się w działaniach i nawykach zanieczyszczania i niszczenia harmonii środowiska. Jest wykroczeniem przeciwko zasadom współzależności i zerwaniem łańcucha zależności i solidarności między stworzeniami”⁵¹. Jest grzechem przeciwko cnocie sprawiedliwości.

Na fakt grzechu przeciw naturze zwracali już uwagę poprzednicy, zarówno Jan Paweł II, jak i Benedykt XVI. W praktyce pod pojęciem tym należałoby zatem rozumieć m.in. szkody spowodowane ciężkim transportem (np. hałas), zanieczyszczeniem spalinami przemysłowymi, magazynowaniem substancji przyczyniających się do zakwaszania gleby i wody, środkami chemicznymi używanymi w rolnictwie. Należy wspomnieć także o nieodpowiedzialnym składowaniu śmieci, które nie ulegają biodegradacji (np. odpady rozbiórkowe, medyczne, elektroniczne i przemysłowe, odpady toksyczne oraz radioaktywne)⁵².

Takie innowacyjne i stanowcze jednocześnie podejście Papieża Franciszka do kwestii ochrony klimatu może stanowić ważne wzbogacenie Katechizmu i wyraźną wskazówkę dla wiernych w zakresie odpowiedniego postępowania⁵³.

Po trzecie – aktywność edukacyjna i formacyjna. Jednym z przejawów działań w tym obszarze jest adresowanie przesłania ekologicznego do ludzi młodych. Papież wykorzystuje w tym zakresie zarówno formułę wydarzeń określanych jako „Ekonomia Franciszka” (opisana w części politycznej), ale również inne regularne spotkania z młodymi ludźmi – Światowe Dni Młodzieży. Ta akcja zainicjowana została w latach 80. XX w okresie pontyfikatu Jana Pawła II. Papież Franciszek kontynuuje tę tradycję. Obok kluczowych kwestii ewangelizacyjnych, w czasie pontyfikatu Papieża Franciszka nie mniej istotny jest również przekaz ekologiczny tych spotkań. Przykładowo w czasie Światowych Dni

---

<https://misyjne.pl/misja/dokument-koncowy-synodu-dla-amazonii-polskie-tlumaczenie/> (8.02.2024).

⁵⁰ Por. S. Deneulin, *Religion and development: integral ecology and the Catholic Church Amazon Synod*, «Third World Quarterly» 2021, nr 42 (10), s. 2282–2299, DOI: <https://doi.org/10.1080/01436597.2021.1948324>

⁵¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego...*, 340–344.

⁵² T. Reroń, *Nowy grzech – grzech ekologiczny*, Portal: «Nowe Życie», <http://www.nowe-zycie.archidiecezja.wroc.pl/index.php/2020/03/04/nowy-grzech-grzech-ekologiczny/> (18.07.2023); W. Kawecki, *Ekologiczny rachunek sumienia przed spowiedzią*, Portal: „Caritas”, <https://laudatosi.caritas.pl/aktualnosci/grzech-ekologiczny/> (8.02.2024).

⁵³ W momencie prac nad niniejszym artykułem „grzech ekologiczny” nie został jeszcze zaimplementowany do Katechizmu Kościoła Katolickiego.

Młodzieży w Portugalii (sierpień 2023) wątek ten pojawił się w przygotowanym przez organizatorów tzw. Liście zobowiązującym: *Razem na rzecz bardziej zrównoważonego Światowego Dnia Młodzieży*⁵⁴. Wskazano w nim, że Światowe Dni Młodzieży skupiają się na realizacji celów zrównoważonego rozwoju przyjętych na całym świecie, które to cele znajdują odzwierciedlenie w encyklice Franciszka *Laudato si* oraz Agendzie 2030. W dokumencie podkreślono również, że Papież chce, aby młodzi ludzie „zainspirowani tymi wartościami” i „poruszeni wezwaniem Ojca Świętego, żyli wartościami powszechnego braterstwa i troski o nasz Wspólny Dom”.

Takie działanie jest przejawem świadomego budowania pomostu między kwestiami wiary, a wrażliwością na klimat i środowisko w duchu promowanej przez Papieża Franciszka „ekologii integralnej”.

Podsumowanie

Globalna polityka klimatyczna i religia – nie są dwiema sferami osobnymi, ale – jak wskazano w powyższym tekście – przenikają się i doskonale uzupełniają. Franciszek nie jest pierwszym z papieży, który podjął się działań w zakresie ochrony środowiska naturalnego i klimatu, ale z pewnością pierwszym, który zaangażował się w tę problematykę w sposób tyleż programowy, co systemowy⁵⁵. Poprzez jego działania wierni na świecie, którzy jednocześnie są obywatelami swoich państw (stanowiąc znaczny potencjał ludnościowy, jak też i ekonomiczny w skali całego globu – co zaprezentowano we wprowadzeniu do tekstu) mogą dostrzec wyraźną korelację między swoją duchowością i systemem wartości a celami klimatycznymi stawianymi przez organizacje międzynarodowe⁵⁶, takie jak ONZ (np. Agenda 2030) czy Unia Europejska (np. Europejski Zielony Ład⁵⁷).

Ekologia stanowi jeden z istotnych komponentów merytorycznych jego pontyfikatu⁵⁸. Odpowiednie działania w tym zakresie realizowane są przez Stolicę Apostolską zarówno w płaszczyźnie politycznej, jak również religijno-duchowej. Franciszek jawi się w tej perspektywie jako *pontifex maximus*.

⁵⁴ Commitment Letter: Together for a more sustainable World Youth Day, <https://www.lisboa2023.org/en/sustainability-commitments> (8.02.2024).

⁵⁵ A. Giovagnoli, *Pope Francis...*

⁵⁶ Por. Konigsburg, *Religious Pluralism...*

⁵⁷ Por. K. Tomaszewski, *The Polish road to the new European Green Deal – challenges and threats to the national energy policy*, «Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal» 2020, nr 23 (2), s. 5–18.

⁵⁸ N. Elmallakh, Q. Wodon, *Our Common Home...*

Jest skutecznym szefem państwa⁵⁹, wytrawnym dyplomatą, jak również zaangażowanym działaczem⁶⁰. Jego aktywności przyjmują postać przemysłowej, konsekwentnie realizowanej strategii, której pozostaje wierny od czasu opublikowania encykliki *Laudato si*. Jest więc spójny i wiarygodny w swojej nieustępliwości, w czym może stanowić przykład dla innych szefów państw, ale również przykład dla zwykłych obywateli, czy wiernych na całym świecie, którzy poszukują inspiracji i motywacji do podejmowania nowych wyzwań na rzecz celów klimatycznych i ochrony środowiska naturalnego.

Mając na uwadze powyższe, można uznać, że hipoteza niniejszego artykułu została zweryfikowana pozytywnie. Fuzja działań w wymiarze politycznym i religijnym bez wątplenia przyczynia się do promocji celów środowiskowych i klimatycznych oraz wzrostu świadomości społecznej.

Papież Franciszek, poprzez swoje zaangażowanie i szczerą w działaniach, staje się kluczową postacią globalnej polityki klimatycznej i jednym z promotorów transformacji energetycznej. Chociaż w łonie samego Kościoła ta aktywność Franciszka (nakierowana na budowę nowego ładu społeczno-gospodarczego) odbierana jest niekiedy ambiwalentnie⁶¹, sam Papież wydaje się jednak niewzruszony i pozostaje w pełni zaangażowany w realizację misji na rzecz Planety, w duchu patrona swojego pontyfikatu św. Franciszka z Asyżu.

Bibliografia

- Bar W., *Ekobójstwo i grzech ekologiczny: dwa terminy – dwa porządki – wspólna sprawa*, «Studia Prawnicze KUL» 2020, nr 2 (82), DOI: <https://doi.org/10.31743/sp.5808>.
- Blanco P.A., *Laudato si: care for creation at the center of a new social issue*, «Journal of Religious Ethics» 2018, nr 46 (3), DOI: <https://doi.org/10.1111/jore.12225>.
- Botzen W.J.W., Deschenes O., Sanders M., *The Economic Impacts of Natural Disasters: A Review of Models and Empirical Studies*, «Review of Environmental Economics and Policy» 2020, nr 13 (22), DOI: <https://doi.org/10.1093/reep/rez004>.

⁵⁹ W 2021 r., zgodnie z zapowiedzią Watykańskiej Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Człowieka uruchomiono „Platformę działania *Laudato si*”. Siedmioletni plan zachęca katolickie diecezje, zakony, szkoły i inne instytucje do zaangażowania się w oddolne „ekologiczne nawrócenie”. Dodatkowo w 2020 roku, w ramach 5-letniej rocznicy wydania encykliki *Laudato si* Watykan oficjalnie ogłosił siedem celów do realizacji i wskaźniki monitorujące. Z realizacji tych celów będą rozliczne: podmioty kościelne i placówki edukacyjne, raportujące. Działania mają dotyczyć postępu w zakresie neutralności pod względem emisji dwutlenku węgla, ochrony różnorodności biologicznej, sprawiedliwości klimatycznej i społecznej dla zmarginalizowanych sektorów, wycofywania inwestycji w paliwa kopalne.

⁶⁰ Por. Osorio, *Poder y liderazgo en el papa Francisco...*, s. 98–124.

⁶¹ Por. D. Wilkins, *Catholic clerical responses to climate change and Pope Francis's Laudato Si'*, «Environment and Planning E: Nature and Space» 2022, nr 5/1, s. 146–168, DOI: <https://doi.org/10.1177/2514848620974029>.

- Cattaneo C. et al., *Human migration in the era of climate change*, «Review of Environmental Economics and Policy» 2019, nr 13 (2).
- Deneulin S., *Religion and development: integral ecology and the Catholic Church Amazon Synod*, «Third World Quarterly» 2021, nr 42 (10), DOI: <https://doi.org/10.1080/01436597.2021.1948324>.
- Elmallakh N., Wodon Q., *Our Common Home: Climate Shocks, Educational Outcomes, and Education for Sustainable Development in Africa*, «The Review of Faith & International Affairs» 2023, 21 (1), DOI: <https://doi.org/10.1080/15570274.2023.2179806>.
- Frączyk J., *Bogaty chryścijan ubywa, świat zapelniajq biedni muzulmanie. Religijna mapa swiata*, Business Insider 24.12.2022.
- Giovagnoli A., *Pope Francis: a new way of looking at the world*, «Journal of Modern Italian Studies» 2019, nr 24 (3), DOI: <https://doi.org/10.1080/1354571X.2019.1605728>.
- Gregory W.P., *Pope Francis' Theology of Mission*, «International Review of Mission» 2022, nr 111 (2), DOI: <https://doi.org/10.1111/irom.12434>.
- Groszkowska K., *Migracje klimatyczne*, «Infos: Buro Analiz Sejmowych» 2020, nr 12 (278).
- Heywood A., *Politologia*, Warszawa 2011.
- Jaromi S., *Franciszkańskie przesłanie „Laudato si’*, «Polonia Sacra» 2016, nr 20/3, DOI: <https://doi.org/10.15633/ps.1783>.
- Kawecki W., *Ekologiczny rachunek sumienia przed spowiedziq*, Portal: «Caritas», <https://laudatosi.caritas.pl/aktualnosci/grzech-ekologiczny/> (8.02.2024).
- Konigsburg A.J., *Religious Pluralism: Transforming Society Using New Concepts of Evangelization and Dialogue*, «Religions» 2023, nr 14 (1), DOI: <https://doi-10rg-10000933j208d.han.buw.uw.edu.pl/10.3390/rel14010080>.
- Łaski P., Słotwińska K., *Stolica Apostolska a Państwo-Miasta Watykan. Kilka uwag o wspólnej podmiotowości prawnomiędzynarodowej*, «Kościół i Prawo» 2021, nr 1, DOI: <https://doi.org/10.18290/kip21101-4>.
- Maier R., Monti P., *Integral ecology as critical principle of environmental sustainability in the agri-food chain: Epistemological and ethical inputs from Laudato si’*, «Current Opinion in Environmental Science & Health» 2023, nr 31, 100415, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.coesh.2022.100415>.
- Medoń S., *Młodzi aktywiści wobec kontrowersji klimatyczno-energetycznych. Przykład Młodzieżowego Strajku Klimatycznego w Polsce*, «Miscellanea Anthropologica et Sociologica» 2020, nr 21 (4).
- Mrozowska S., Wendt J.A., Tomaszewski K., *The Challenges of Poland's Energy Transition*, «Energies» 2021, nr 14 (23), DOI: <https://doi.org/10.3390/en14238165>.
- Opitz-Stapleton S., Watson Ch., Nadin R., *Climate change, Migration and Displacement: the need for a risk-informed and coherent approach*, New York 2017.
- Osorio C.G.J., *Poder y liderazgo en el papa Francisco*, «Perseitas» 2019, nr 7 (1), DOI: <https://doi.org/10.21501/23461780.3156>.
- Papież Franciszek, Encyklika: *Laudato si’*, 2015.
- Papież Franciszek, *Przemówienie do ministrów środowiska Unii Europejskiej*, 16.09.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150916_ministri-ambiente-unione-europea.html (8.02.2024).
- Papież Franciszek, *Przemówienie na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie*, 07.10.2021, <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2021/october/documents/20211007-istituzione-ciclostudi.html> (8.02.2024).
- Papież Franciszek, *Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami Organizacji Narodów Zjednoczonych*, 25.09.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html (8.02.2024).

- Papież Franciszek, *Przemówienie podczas wspólnej sesji Kongresu Stanów Zjednoczonych*, 24.09.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150924_usa-us-congress.html (8.02.2024).
- Pérez-Martínez V.M., *The message of Pope Francis in time of pandemic: Engagement and sentiment on Twitter*, «Church, Communication and Culture» 2021, nr 7 (1), DOI: <https://doi.org/10.1080/23753234.2022.2040372>.
- Pawlik J.J., *Religia przeżywana*, «Roczniki Teologiczne» 2019, nr 9, DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rt.2019.66>.
- Pietraś M., *Międzynarodowy reżim zmian klimatu*, Toruń 2011.
- Rice Ch., *Najlepsze podsumowanie encykliki Laudato si*, «Laudato si Movement» 15.06.2022, <https://laudatosimovement.org/news/najlepsze-podsumowanie-laudato-si/> (08.02.2024).
- Rybicki A., Mąkosa P., Mazur R., *Religious education and the concept of universal fraternity in the light of the encyclical Fratelli tutti of Pope Francis*, «Teaching Theology and Religion» 2023, nr 1, DOI: <https://doi.org/10.1111/teth.12627>.
- Sporek T., *Stosunek głównych religii do globalizacji i ich wizje przyszłościowe*, «Studia Europejskie» 2009, nr 2.
- Sztompka P., *Autentyczność przekazu w komunikacji międzyludzkiej: sekret papieża Franciszka*, [w:] W. Misztal, R. Nęcek, M. Radej (red.), *Papież Franciszek i współczesność: z refleksji nad fenomenem komunikowania się*, Kraków 2018.
- Tol R.S.J., *The Economic Impacts of Climate Change*, «Review of Environmental Economics and Policy» 2018, nr 12 (1), DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.23.2.29>.
- Tomaszewski K., Sekściński A., *Odnawialne źródła energii – perspektywa lokalna i regionalna*, «Rynek energii» 2020, nr 4 (149).
- Tomaszewski K., *The Polish road to the new European Green Deal – challenges and threats to the national energy policy*, «Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal» 2020, nr 23 (2).
- Wilkins D., *Catholic clerical responses to climate change and Pope Francis's Laudato Si'*, «Environment and Planning E: Nature and Space» 2022, nr 5 (1), DOI: <https://doi.org/10.1177/2514848620974029>.